
BESZÁMOLÓK

Magyar történeti kutatások a Vatikánban a 20–21. század fordulóján.

Beszélgetés Tusor Péterrel, az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport vezetőjével

— Egyháztörténeti kutatások szervezett formában ma már az ország számos intézményében folynak, elég például csak az egyetemek, hittudományi főiskolák ilyen jellegű tevékenységére gondolni. Mégis, talán nem túlzás, hogy az MTA-PPKE Római Történeti Kutatócsoport különlegesnek számít abból a szempontból, hogy sajátos profilú, professzionális intézményként foglalkozik egyháztörténettel. Mikor és hogyan merült fel létrehozásának ötlete? Vissza tudná tekinteni valamiféle „hőskorra”?

— Valóban számos műhely munkálkodik a kereszténység magyarországi történetének jobb megismerésén. Az „egyház” („ecclesia”) egyszerre transzcendens és immanens jelenség, s a kereszténység kizárólagos sajátja. Más világvallások esetében egyházzól, egyházszerkezetről beszélni teljes tévedés. Az egyháztörténet „totális”, és korszakról-korszakra egyaránt felöleli az európai, esetenként a világtörténelem, és benne a magyar történelem meghatározó dimenzióit és legfontosabb aspektusait. (Persze ettől még igaza van a most 96 éves Jean Delumeaunak, hogy a krisztianizáció folyamata kétezer év alatt sem tudta minden tekintetben kereszténnyé tenni az európai társadalmakat.) A hazai kutatások: egyetemi, akadémiai, levéltári és más gyűjteményi kutatások sokszínűsége ebből a történeti multidiszciplinaritásból következik. A megközelítés látóhatára lehet teológiai vagy bölcsészeti szemléletű, akár mindkettő ötvözete.

Ide, a teológiai és bölcsészeti jelleg kettősségére vezethető vissza a Fraknói Kutatócsoport keletkezése is. 1996-ban kezdett vatikáni munkámnak az első intézményes keretét az az Egyháztörténeti Kutatócsoport adta, amelyet 1999-ben Erdő Péter rektor éppen a célból alapított a katolikus egyetemen, hogy a hittudományi, bölcsész- és jogi karon, valamint a kánonjogi posztgraduális intézetben folyó különféle egyháztörténeti kutatásokat összefogja a Pázmányon belül. A PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport keretében indult útjára 2004-ben a *Collectanea Vaticana Hungariae* (CVH). A keretétől szolgáló *Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae* megalapítására két évvel korábban került sor, egyetemi tanácsi határozattal. A történeti könyvsorozat küldetése a pozitívizmus-kori patinás vállalkozás, a Fraknói Vilmos által alapított *Monumenta Vaticana Hungariae* modernizált folytatása közel egy évszázados szünetelés után. Bíboros úr már kinevezett esztergomi érsekként a rektori különkeretből biztosította az „indulótőkét”, az Artner- és Galla-kötet (CVH I/1 és I/2) sajtó alá rendezésének és kiadásának költségeit. Majd OTKA posztdoktori ösztöndíjam dologi költségei, Bolyai-ösztöndíjaim, és évről-évre pár hetes római kutatást lehetővé tevő alkalmi ösztöndíjak biztosították a folytatás kereteit. Innen visszatekintve valóban hőskornak tekinthetők ezek az évek.

2011-ben nagyszabású nemzetközi együttműködési OTKA-pályázat, majd egy évre rá még inkább az MTA Pálincás József által létrehozott kiválósági programja, a „Lendület” új távlatokat nyitott meg. Lehetővé tette a fokozatos intézményesülést, melynek folyamata még mindig tart.

– *Mennyire beszélhetünk az intézet esetében kiépült szervezetről, úgy értem, mennyiben „intézményesült” az egyháztörténeti kutatásokra létrejött csoport? Vannak például rendszeres értekezletek, munkamegbeszélések, „intézeti napok”? Továbbá, hogyan és miből gazdálkodva tudjátok megvalósítani az elképzeléseiteket? (Ha beszélhetünk a pénzügyi háttéréről.)*

– A kérdésben az „intézet” elnevezés használata kedves túlzás, ám valóban arra törekszünk, hogy egyfajta „mini-kutatóintézetként” működjünk. Létezésünket jelenleg is kizárólag pályázati források biztosítják. A „Lendület” támogatása 2017-ig tartott, és katolikus egyetemi kutatócsoportként ebben a formában nem volt lehetőség a folytatásra, 2022-ig az MTA támogatott kutatóhelyi program keretében dolgozhatunk tovább. A „lendületesek” számára tartott beszélgetéseken Pálincás elnök úr már a kezdetben felhívta a figyelmet erre, és én szinte azonnal azért adtam be és védtem meg 2014-ben nagydoktori értekezésemet, hogy biztosítsam a Kutatócsoport jövőjét. (Érdekességként jegyzem meg, hogy végül mi lettünk az egyetlen ilyen, a Lendületből eleve kizáródott csoport, mert az akadémiaiak mellett az EM-MI az általa fenntartott állami egyetemek Lendület-csoportjainak biztosított elvi lehetőséget a véglegesítésre.) A támogatott kutatóhelyi sikeres pályázathoz – melyet óriási szerencsénkre 2017-tel kezdődő öt éves ciklussal írtak ki éppen – persze az is kellett, hogy teljesítsük vállalásainkat. Az éves és a záróbírálatok szerint ez sikerült is, hiszen egy év kivételével mindig a legkitüntetőbb, „a Lendület-program elvárásait meghaladó” minősítést kaptuk. Elsődlegesen az alapkutatásban és a nemzetközi kooperációban, de – remélhetőleg aránytévésztés nélkül – a tudománynépszerűsítésben is igyekeztünk magasra tenni a mércét. Jelenleg nem csekély érdeklődéssel figyelem a többi lendületes történészcsapat működését, mindhárom vonatkozásban. Eredményességünket nagyban segítették és segítik az évtizedes előmunkálatok, továbbá hogy tematikánk nem egy szűkebb területre irányul, mint például az OTKA-kutatások általában. Az egyháztörténet, illetve a vatikáni kutatások többszörösen rétegzett, összetett vizsgálatokat tesznek lehetővé a késő középkortól a kora újkoron át egészen a 20. századig bezárólag. Akár a forráslelőhelyek feltárását, akár a nemzetközi relációkat sem nélkülöző feldolgozását, akár pedig az eredmények sokszínű és sokterű reprezentálását és recepcióját nézzük, a komplexitás a leginkább megfelelő szó, ami működésünket körülírja.

Az MTA finanszírozás mellett 2017-től évről-évre pályázhatunk a Pázmányon belül az úgynevezett „KAP”-ra (Központi Alapprogramok), melynek segítségével folytathatjuk az „MTA-PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport” nem vatikáni jellegű részprojektjeit is, mint például a bécsi egyetem történeti teológia intézetével közösen szerkesztett 19. századi püspökléxikon. A *Dunamonarchia püspökei 1804–1918* első kötete (Esztergom, Eger és Kalocsa egyháztartományok) idén lát napvilágot Berlinben a *Duncker & Humblot Verlag*nál. Hasznos segítőim e téren Szirtes Zsófia és Tóth Krisztina. Mellettük Fazekas István és Forgó András működött közre „kívülről” ebben a Bécsből irányított, és az összmonarchia funkcionális problémáit a 21. századi tudományszervezésben is leképező végeláthatatlan projektben. Külön nehézséget okozott a szlovák kollégák szelíden fogalmazva is eltérő felfogása közös történelmünkről. De lehetőség nyílik új irányokra is a KAP-nak köszönhetően. Ilyen például a tavaly megjelente-

tett, és Rómában, Budapesten egyaránt bemutatott monumentális *Formularium Ecclesiae Strigoniensis*, melynek kiadói Erdő Péter–Szovák Kornél és jómagam voltunk. Vagy éppen Serédi Jusztin hercegprímás bizalmasa, Esty Miklós naplóinak kiadása hozható elő, melyen már dolgozunk.

Lám, a finanszírozás kérdésére válaszolva a kezdettől való és természetesen vett pályázati lét égisze alatt máris az alapkutatásra terelődött a szó. De hogy a kérdés többi részére is feleljek. A pénzügyi adminisztrációt az MTA TKI intézi, már-már hihetetlen gyorsasággal és hatékonysággal, e fontos háttérsegítség nélkül talán már elvéreztünk volna a bürokrácia csatamezőjén. A KAP-ét a PPKE gazdasági osztálya végzi. A heti ügyintézési feladatok (igazolások, rendelvevények, árajánlatok, szerződések stb.) rendre rám maradnak, ugyanígy a költségvetés tervezése, a felhasználás ütemezése is. Egyre nagyobb segítségemre van Tóth Krisztina, akinek doktori témavezetője lehettem, és már 2012 óta a Kutatócsoport főállású munkatársa, oszlopos tagja. A másik erős bástya Kanász Viktor, aki többek között a honlap és a *social media* felületek innovatív szerkesztője. A januártól működő új honlap elsősorban az ő érdeme, és a szintén a Pázmányon végzett Kollár Leventéé, vele alakítottuk ki 2014-ben a korábbi változatot.

Azon voltunk és vagyunk, hogy funkcionális, áttekinthető honlapot működtessünk. A központi szerep a fő eredményeinket hordozó kiadványoké, ezek magyar és angol leírás kíséretében pdf-formában teljes terjedelemben olvashatók, szabadon letölthetők. Nem kívánunk semmiféle hírportáli szerepet betölteni, könyveink *online* publikálása mellett kizárólag saját tevékenységünket dokumentáljuk: az általunk szervezett szakmai rendezvényeket, munkatársaink adatait. Személy szerint a „*one task – one man*” amerikai modelljében hiszek, éppen ezért szemeszterenként maximum két közös megbeszélést tartunk, általában valamelyik nyilvános rendezvényünk előtt. A kapcsolattartás fő eszköze – történészek vagyunk – a levelezés, természetesen elektronikus formában. Székhelyünk egyelőre nincsen. Kutatóhelyünkön, a katolikus egyetemen még nem találtunk megfelelő helyiséget. Bíró László püspök, Kuminetz Géza és Marton Zsolt rektoroknak köszönhetően a Központi Szeminárium két kis használaton kívüli raktárában tárolhatjuk kiadványainkat, sőt jut belőlük már a hatalmas Rieger-orgona oldalhelyiségeibe is, a tornyok alá. Mindez annyiban megfelel a hagyományoknak, hogy az 1880-as években Fraknói Vilmos kezdeményezésére épp a *Seminarium Centrale* ebédlőjében ült össze és alakult meg Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek elnöklésével a *Monumenta Vaticana Hungariae*-t kiadó testület. A nélkülözhetetlen könyvszakmai háttérrel a sorozatainkat jegyző Gondolat Kiadó biztosítja számunkra. A tulajdonos-igazgató Bácskai István segítsége felbecsülhetetlen.

Megoldatlan kérdés egyelőre a római kutatói bázis létesítése. Egy kizárólag a vatikáni magyar történeti kutatásokat koordináló és képviselő, egy a miénknél szélesebb kutatói igényt is kiszolgáló, mindenféle nagyzóló allúrtól mentes, merőben funkcionális központ létrehozásában gondolkodunk. Erre a Kutatócsoport erőforrásai nyilván elégtelenek, ezért igyekszem mind akadémiai, mind állami és egyházi döntéshozók előtt napirenden tartani a kérdést. 2017 nyarán közel jártunk a megvalósításhoz. Érvelésem egyik alapja az MTA és a Szent István Társulat élő jogigénye volt, tudniillik Fraknói adományozói rendelkezése szerint, ha a magyar állam nem tart fent történeti intézetet az Örök Városban, e célra épített

elegáns villáját – amely most a szentszéki magyar követség székhelye – fele-fele arányban e két szervezet tulajdonába kell adni. Most igazából hálás vagyok a sorsnak, hogy bár szinte az utolsó pillanatban, de mégsem jártunk sikerrel. A mostani átszervezések alkalmával a Fraknói-féle Római Magyar Történeti Intézet feltámasztása a tervezett formában ugyanis minden bizonnyal kérészetű lett volna.

– *Hogyan épül fel most a kutatócsoport? Hogyan alakultak ki a kollégáid kutatási profiljai, vagyis mennyiben volt ez részükről saját döntés, mennyiben az általad szükségesnek ítélt csoportmunka részei?*

– A „Lendület”-korszakot követő második 5 éves pályázati ciklust már „MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport” néven kezdtük, hogy ezáltal is képviseljük fő kutatási profilunkat: a szisztematikus *Hungarica*-kutatást a vatikáni gyűjteményekben, illetve Magyarország és a római Szentszék történeti kapcsolatainak módszeres feltárását. Ez semmiképpen nem jelent igényt a kizárólagosságra, sőt igyekszünk minden érdeklődő munkáját segíteni. Egészen közeli lehetőség, hogy a vatikáni titkos levéltár prefektúrájával együttműködve állami forrásbevonással munkába állítsunk heti két napra egy állandó tudományos „vatikáni magyar rezidens”-t, aki – egyéb kötelező feladatai mellett – nemcsak a Fraknói Kutatócsoport, hanem minden professzionális érdeklődő segítségére lehet a kutatástechnikai problémák megoldásában. Értem ezalatt azt a módszertani nehézséget, ami a vatikáni kutatások sajátja, és rendre próbára teszi a történészi türelmet, lelkierőt. Jelesül, hogy ha valamit pontatlanul, nem kellő részletességgel jegyeztünk le Rómában, netalán nem voltunk kellően találékonyak a szóba jöhető egyéb fondok felkutatásában, hónapokat, évet, sőt éveket kell várni a folytatásra, amíg lehetőség (ösztöndíj, szabadság, szállás stb.) nyílik a folytatásra. Különösen a kezdeti években volt különös kihívás a fő forrásbázis 1200 km-es távollétének „kezelése”.

A Fraknói-féle római hagyományok vállalása nevünkben nem feledtetheti, hogy alapvetően egy katolikus egyetemi tudományos vállalkozásról van szó, melyet az MTA pályázati úton támogat. Két évtizedes pázmányos oktatói tevékenységem során természetesen igyekeztem a vatikáni kutatások felé orientálni hallgatóimat, ami a nyelvi, paleográfiai és módszertani követelmények miatt nyilvánvalóan szűkítette a bevonható fiatal kollégák számát. Így is mintegy tucatnyi egyetemi tanítványom dolgozhatott a Vatikánban, közösen megállapított témában. A 20. századi vatikáni anyagot Tóth Krisztina kutatja Rétfalvi Balázs közreműködésével, a 16. századit Kanász Viktor, hozzám a 17. század tartozik, a Jagelló-kor pedig Nemes Gáboré. Gyakran el szoktam mondani különféle fórumokon: stratégiai küldetésünk, hogy a magyar történelemnek a Vatikánban, e frekvencián és rangos nemzetközi lelőhelyen található forrásai a magyar, és nem például a szlovák és román történelem forrásaiként kerüljenek feltárásra, feldolgozásra. A múltnak a jelen *status quo*hoz igazítására már az 1930-as években történtek kísérletek, a veszélyre már Szekfű Gyula figyelmeztetett, és ezek a tendenciák az utóbbi évtizedben erősödtek. A két leginkább érzékeny terület a késő középkor, és a kora újkori Erdély története. Fedeles Tamás és Kruppa Tamás tudományos főmunkatársként e területeket erősítik Pécsről, illetve Szegedről. A Hunyadi- és Jagelló-kor kapcsán jelentős a tágabb

kooperáció, miként Lakatos Bálint tavaly megjelent szupplikációs kötete (CVH I/16) mutatja, és meg kell említenem azt szoros együttműködést, amelyet Szovák Kornéllal, a középkori vatikáni anyag jelen idő szerint legjobb magyar ismerőjével folytatunk, és melynek eredményeként a nem is távoli jövőben újabb szupplikációs kötet, kötetek jelenhetnek majd meg.

A 18. század kutatása jelenleg megoldatlan, eredetileg Antal Beatrix volt rá kiszemelve, kiváló tanulmányokat írt Esterházy Károly római nexusairól, de sajnos időközben pályát váltott, disszertációját nem fejezte be. E korszakot ugyanakkor nagy elszánással kutatja Tóth Tamás, a 19. századra pedig Adriányi Gábor említhető. Mindazonáltal dolgozunk azon, hogy a kora újkor és a 20. század közötti évszázadokra a Fraknoi Kutatócsoporton belül is legyen ember. A 18. századra nézve Oláh Róbertben bízunk, akinek doktori témája a győri káptalan archontológiája Keresztély Ágost alatt, de már tanul olaszul, hogy a Rómából Győrbe írt ágensi jelentései feldolgozásának idővel neki tudjon állni. Nem kívánunk ugyanakkor foglalkozni a Kutatócsoporton belül például a Hitterjesztési Kongregáció által irányított missziószervezéssel, hiszen ennek vizsgálata kívülről is jól megoldott, még ha a vonatkozó kutatások az 1650 körüli időszakot követően szegény Tóth István György halála óta, úgy másfél évtizede megrekedni is látszanak egyelőre. Mindeközben sajnos a kora újkori jezsuita missziók feldolgozása szintén megfeneklett, a pazar római anyag kihasználatlanul hever.

Igyekszem tehát módszeresen építkezni, a katolikus egyetemről az eddigi mintegy 60 szakdolgozóm közül olyan fiatal kollégákat lehetőséghez juttatni, akiknek tehetségük és (a tanári orientálástól sem mentes) érdeklődésük egyaránt megfelel a Fraknoi Kutatócsoport kívánalmainak. Egyedül az említett két főmunkatárs, Fedeles Tamás és Kruppa Tamás érkezett „kívülről”, az ő révükön egyúttal Pécs és Szeged irányában élénkebb egyetemközi kapcsolatokat tudunk ápolni. Főként Pécs irányában, ahol jelenleg számos volt történész pázmányos hallgató, nemcsak a Kutatócsoportból, végzi doktori tanulmányait, anyaegyetemükön ugyanis az utóbbi években nem kaptak erre lehetőséget tehetségük és motiváltságuk ellenére.

A Kutatócsoport kutatói struktúrája két évtizedes vatikáni kutatás és katolikus egyetemi építkezés eredménye, vagyis éppenséggel nem mondható véletlenszerűen toborzott társulatnak. A kutatás jellegéből ugyanakkor az következik, ahogy az adott levéltári fondok és történeti problémák feldolgozása alapértelmezésben egyszerűs vállalkozás. Akár a CVH-ban megjelenő alpműveket nézzük (melyek mindig egy-egy részprojekt lezárása), akár pedig a kapcsolódó kisebb-nagyobb tanulmányokat, cikkeket, tanulmányrészletet egy névvel találkozunk a címlapon. Nem társadalomtörténeti, szociológiai vagy természettudományi vizsgálatokat folytatunk, ahol például falukutatás vagy a laboratóriumi munka során az alapértelmezés a sokszerzős csapat ténykedése. Bizonyos részprojektek alkalmával viszont erre is lehetőség adódott és adódik, a leglátványosabban az említett bécsi megaprojekt mellett a vatikáni *Consistorialia* (CVH I/7) és *Cameralia* (CVH I/9–10) fondok feltárása során, ahol 4, illetve a két szaklektort is beleszámítva 10 fő dolgozott közösen. A Fraknoi Kutatócsoport 2017-es programadó tanulmánykötete (*Magyarország és a római Szentszék. Vatikáni magyar kutatások a 21. században*, CVH I/15) szintén kiterjedt teammunka eredménye, akár a háttérül szolgáló pécsi hungarológiai kongresszust, akár a szerkesztési, szerzői, fordítói közös munkát nézzük.

Utóbbi téren rendre az angol nyelvet részesítjük előnyben. Szerencsések vagyunk, hiszen az angol–történelem szakos Palotai Ági személyében már 2011 óta mind kiterjedtebb gyakorlattal bíró egykori pázmányos hallgató segíti e téren a kutatócsoporti munkát. Olasz fordítások, hívásunkra érkezett vendégprofesszorok egyetemi előadásai esetében az olasz tanszékről Domokos Györgyre számíthatunk rendszeresen.

A közvetlen alkotói kooperációban a legjellemzőbb a szerzőpárok munkálkodása. Ilyen volt például a budapesti nunciatúra 2016-ban megjelent inventáriuma. (CVH I/14) A kötet a maga 400 oldalával és analízáló jellegével bizonyos vélekedésekkel szemben nem a vatikáni kutatótermi *Indice* fordítása, amely csupán egy áttekintő, vázlatos inventárium. Olyannyira nem, hogy szó van arról: a szentszéki gyűjtemények jövő évig, 1958-ig terjedő megnyitásával kiegészítjük 1945-ig, és olaszra fordítjuk a *Collectanea Archivi Vaticani* számára. E sorozatban például a luzerni, a bécsi, a velencei és az itáliai nunciatúra inventáriuma már megjelent. Ugyebár ezeknek is van vázlatos ismertetésük, „indexük” a *Sala dei Indici*-ben, melyeknek összetévesztése a részletező, könyv formájában publikált inventáriumokkal a minimális szakmai erudíció hiányáról árulkodik. E vállalkozásunk, az *Inventarium Vaticanum I.* kifejezetten egy funkcionális római magyar történeti intézet hiányára igyekezett rámutatni, modellezve, hogy egy ilyen, *online* is elérhető inventáriummal mennyivel gyorsabb, egyszerűbb és hatékonyabb a teljes magyar és nemzetközi kutatóközösség számára az eligazodás egy ilyen fontos vatikáni fondban. Több nap, sőt hét római kutatás: tájékozódás, téves vagy felesleges kikérések stb. spórolhatók meg általa.

A kutatói tandemek olykor generációkon átívelnek, gondolok például Galla Ferenc munkáinak sajtó alá rendezésére Fazekas István által (CVH I/2 és I/11). Sajnálatos és fájdalmas koprodukció eredménye az új Serédi-monográfia, mely az MTA BTK TTI-vel közös kiadásban jelent meg. A Lendület-kutatócsoportom tragikusan fiatalon elhunyt Bolyai-ösztöndíjas tudományos munkatársa, Csiky Balázs kéziratát kollégája, Tóth Krisztina rendezte sajtó alá. A folyamatban lévő kutatások közül az Esty-naplók kiadásán Sági György és Rétfalvi Balázs szintén közösen dolgozik, egy későbbi fázisban Krisztina és jómagam is bekapcsolódunk majd. Gárdonyi Máté, aki a hittudományi kar új egyháztörténész professzoraként Mons. Török József mellett a Fraknoi Kutatócsoport teológus szenior kutatója és tanácsadója, még a Lendület-programom támogatásával kutathatott a Vatikánban, az 1920–1930-as évek magyar *ad limina* jelentéseit és nunciatúrai, kongregációs értékeléseit ugyancsak Tóth Krisztina közreműködésével készíti elő közlésre. És hát persze ott van a kooperáció minden CVH-kötet és más kutatócsoporti kiadvány mögött, hiszen sorozatszerkesztőként mindig adódik jócskán tennivaló.

— *Az intézet keretei között született kötetek, kutatási eredmények, konferenciák felsorolása is nehézkes volna, e szempontból kénytelen vagyok megkérni az olvasót, látogasson el az intézet institutumfraknoi.hu oldalára. Ki tudnál emelni mégis néhány olyan eredményt, amelyet különösen fontosnak tartasz?*

— Néhány fontos alapkutatásról már szó esett. Számunkra a primér tudományművelés a legfontosabb. A cél az, hogy a CVH kötetei jó évszázad

múltán is ugyanolyan hasznosak legyenek, mint manapság a *Monumenta Vaticana Hungariae* vaskos fóliánsai. És nem csupán a tudomány művelői vagy történelem szakos egyetemisták számára, hanem idővel és különféle áttéteken: tankönyv- és regényírók révén, filmforgatókönyveken, népszerűsítő kiadványokon stb. keresztül a magyar történelem európai dimenzióinak új adatai és szempontjai a lehető legszélesebb körben váljanak majd megismerhetővé. Ne csupán a pozitívizmus-kori ismeretek újrafogalmazása elégítse ki a történelem iránt soha meg nem szűnő kíváncsiságot, legyen annak motivációja egyszerűen csak a szellemi öröm keresése, vagy az egyéni, netalán csoportidentitás erősítése.

A Lendület-korszak hozadéka ugyanakkor annak tevőleges felismerése, hogy nem zárkozhatunk a tudomány falai közé, ami a Vatikán VIII. Orbán-féle füles bástyái mögött üldögélve – hogy a titkos levéltár felett magasló *Torre dei Ventii* már ne is említsem – különösen csábítónak tűnt. Az MTA részéről kifejezett elvárás volt az eredmények kurrens népszerűsítése. Bár nem volt könnyű a váltás, igyekeztünk és azóta is igyekszünk megfelelni ennek a kihívásnak. A Kutatócsoport *Youtube* csatornáján utólag felvételről is megtekinthető hazai és nemzetközi könyvbemutatók az elsődleges eszközei a fő eredmények népszerűsítésének, recepciójuk elősegítésének. Ezek az alkalmak olykor szakmai kerekasztalbeszélgetések, szinte kisebb *workshopok* is egyben, mint például Kruppa Tamás Báthory-kötetének (*A kereszt, a sas és a sárkányfog*, CVH II/5) prezentációja, bemutatója volt Szegeden. Máskor kiemelt figyelmet kapó, még az esti híradóba, s a – régi – *Magyar Nemzet* kiemelt helyére kerülő eseményekről beszélhetünk, mint például a vatikáni levéltár püspök-prefektusa, Mons. Sergio Pagano budapesti látogatása kapcsán 2015 januárjában. Az Apostoli Kamara fontosabb középkori magyar vonatkozásai kiadását olyan jelentőségű és színvonalú alkotásnak tartotta nemcsak a magyar, hanem a római tudományosság és tudománytörténet számára, hogy első kérésünkre azonnal elvállalta a 2014 novemberében megjelent kötetek budapesti prezentációját. Érdekessége a látogatás szervezésének, hogy az *Archivio Segreto Vaticano* prefektúrájának titkárával e-mailen végig latinul leveleztük le az utazás összes apró részletét. A levelezésből alkalomadtán majd rekonstruálható lesz, hogy az alkalomhoz elegendő volt a szakmai tőke invesztálása, az utazási és szállásköltségeken túl nem volt szükség semmiféle honoráriumra. Ennek egyébként pontos összegét is tudni vélték egyes intuíciók, igen magasra, 3000 euróra taksálva azt, mondván, ennyiért a tudós püspök még a turai (szülőfalum) falunapokra is ellátogatott volna, nemhogy a Központi Szeminárium dísztermébe... Számomra nem csekély derültséget okozott ez a tulajdonképpen nem is szellemtelen *fake news*. Egyúttal viszont sajnós arra is rámutat: a magyar történelemtudomány morálja nincs a legjobb állapotban, hiszen sokszor nem tudjuk elhinni, hogy egy szakmai eredmény mögött ne álljon más, mint pusztán szakmai teljesítmény.

Historiográfiai jelentőségűnek gondolom Wolfgang Reinhard budapesti látogatását 2017 májusában. Az MTA palotájának zsúfolásig megtelt felolvasótermében végezte el híres konfesszionalizációs modelljének számvetését, korrekcióját, melynek írásbeli publikálására is eddig nálunk került sor (CST III/1). Ez volt a Lendület-korszak utolsó eseménye és egyben a Fraknoi Kutatócsoport megalakulása bejelentésének alkalmá. A római tudományos életben való aktív jelenlétünk további kivételes eredménye a

jeles német kutatóval, Rotraud Beckerrel nemrég lezárt közös kutatásunk. Ennek során az 1630-as évek általa több évtizedes munkával megjelentetett négy vaskos bécsi nunciatúra kötet kompendiumaként angol és magyar nyelvű kismonografikus bevezetővel ellátva publikáltuk Pázmány Péter 1632. évi római tárgyalásainak pápai államtitkársági jegyzőkönyveit és egyéb kiadatlan dokumentumait (CVH II/7). Ide kívánczik még ama több mint egy évtizedes kooperáció említése is, melyet a viterbói egyetem két professzorával, Gaetano Plataniával és Matteo Sanfilippóval folytatok, és melynek genezise, mint minden ilyen nemzetközi kapcsolatnak, közvetlenül vagy közvetve a vatikáni levéltárban töltött hosszú hónapokhoz kötődik. Három nagyszabású nemzetközi konferencia, egy Rómában és kettő Budapesten, a bíboros protektorátus története kapcsán több kisebb itáliai *workshop*, és egyelőre két, Viterbóban megjelent, közösen jegyzett kötet az eddigi termés. Jelenleg is egy újabb *convegno* előkészítésén ügyködünk, amely a római Kúriánál működő ágensekről fog szólni. Ezúttal nem a kora újkor lesz terítéken, mint 2018. szeptemberben az MTA-székház Képes-termében, hanem a 19–20. század. Helyszínül pedig a patinás *Istituto di Studi Romani* aventinusi központja fog szolgálni.

Meghatározónak tartom, hogy még a Lendület-program segítségével sikerült a vatikáni sárga színű sorozat mellé egy másikat is indítani, a CST-ként az imént már idézett *Collectanea Studiorum et Textuum*-ot. A bíborpiros színű kötetek olyan kutatásokat tartalmaznak, melyek nem, vagy részben épülnek vatikáni anyagra. Mint például Tóth Krisztina 2015-ös Grósz-monográfiája (CST I/2), amely ugyan római anyagot is hasznosít, ám elsődlegesen egyházmegyétörténet. Tulajdonképpen ide tartozna Tóth Tamás 2011-ben megjelent Patachich-monográfiája is (CVH I/6), ám akkor még nem volt lehetőségünk új sorozat indítására, és a két főpaphős római neveltetése, a *Collegium Germanicum et Hungaricum* egyházkormányzatukon végigvonuló hatása, illetve a kézirat Gregoriana-disszertáció eredete nem tette teljesen indokolatlanná a vatikáni sorozatban szerepeltetést. A CST lehetőséget ad arra, hogy a vatikáni kutatásokat ne izoláljuk, hanem kiterjesztőleg értelmezzük, és leginkább az intézménytörténet, mindenekelőtt az egyházmegye-történet és majd a rendtörténet irányában bővítsük a római adatok hasznosíthatóságát. Továbbá elősegíti, hogy a Fraknoi Kutatócsoportban felhalmozott szakmai potenciál és nemzetközi kutatási erudíció szélesebb körben is kifejthesse hatását a hazai egyháztörténetírásra. Témaválasztásunkban, megközelítésünkben és napi működésünkben egyaránt nagyon fontos ugyanis katolikus egyetemi létezésünk: professzionális akadémiai kutatás, az egyetemi oktatás és a katolikus éthosz hármasszimbiózisa. Az a fiatal kutatói kör, akivel együtt dolgozhatok, szélesebb, mint aki bevonható vagy bevonandó a vatikáni kutatások körébe. Az ő egyháztörténeti témájú eredményeiknek is megfelelő színvonalú, saját megjelenési fórumot kívánunk biztosítani. Ilyen eredmény például a *Katolicizmus Magyarországon a II. Vatikáni Zsinat korában* című tanulmánykötet és adattár (CST II/1, 2015), amely egy átfogó, az 1954-ben alapított Pápai Történettudományi Bizottság (*Pontificium Consilium de Scientiis Historicis*) felkérésére lefolytatott széleskörű pázmányos hallgatói kutatás eredményeit tartalmazza. A kötet érdekes módon egyelőre Csipekrózsika-álmát alussza. Ami nem igazán érthető, hiszen a 20. századdal foglalkozó kollé-

gák számára is teljes terjedelmében, korlátozás nélkül hozzáférhető az *institutumfraknoi.hu*-n.

Szintén a tudományos kutatás és katolikus egyetemi oktatás szerves összetartozását hivatott nemcsak kifejezni, hanem meg is valósítani a Fraknói Nyári Akadémia. A most nyáron Egerben immár ötödik alkalommal megrendezett – mondjuk így – „szabadegyetem” középpontjában régi és jelenlegi hallgatóink, munkatársaink és meghívott neves tudósok előadásai állnak. Egyúttal bemutatásra kerül a Fraknói Kutatócsoport tevékenysége néhány újabb, érdekesebb vatikáni kutatási nívum kíséretében. Annak idején Gárdonyi Mátéval álmodtuk meg, és évről-évre kurátorként segítünk a tervezésben, szervezésben és persze a finanszírozásban. A nyári akadémia életre hívása és életben tartása mindazonáltal Kanász Viktor érdeme, joggal viseli minden augusztus 1. és 4. között a Fraknói Nyári Akadémia igazgatói címét. Egyes vélekedések szerint ez az alkalom különleges és hiánypótló a magyar felsőoktatásban, és mindinkább a Kutatócsoport sajátos „brand”-jévé kezd válni. Én ezt nem tudom, a kutatócsoporti honlapon és videómegosztó portálon részletesen dokumentált alkalmak szemrevételezésével az olvasó könnyen eldöntheti, vajon tényleg így van-e.

Amit itt (is) hangsúlyozni szeretnék: a nevünkben is kifejezett római, vatikáni kutatási jellegből nem következik és nem is következhet napi működésünkben az itthoni izoláció. *Mutatis mutandis* tulajdonképpen Fraknóiék 1880-as évekbeli metódusát követjük: a forrásfeltárás Rómában történik, a feldolgozás és a publikálás idehaza. A *Monumenta Vaticana Hungariae* kötetei kivétel nélkül Magyarországon készültek és Budapesten jelentek meg. Fraknói működésének fő színtere az MTA és a Szent István Társulat volt. A kész eredményeket természetesen a római tudományos közélet elé tárták. Mi is így teszünk. A *Pontificia Università Gregoriana*n tartott 2011-es és 2015-ös bemutatózásaink mellett eddigi, talán legtöbb figyelmet keltő alkalmunk 2018 novemberében a *Formularium Ecclesiae Strigoniensis* prezentációja volt a Gianicolón található *Istituto Claretiano*-ban, bíboros úr és számos egyházi, világi érdeklődő jelenlétében. Idén novemberben a *Università Pontificia della Santa Croce* lesz a kardinális protektorokról szóló, Matteo Sanfilippóval közösen szerkesztett kötet (*Gli „angeli custodi” delle monarchie: I cardinali protettori delle nazioni*) ismertetésének színhelye. A további cél mindazonáltal, mint már említettem, hogy Fraknóit követve, az ő öröksége mentén kutatásainkra alapozva egy *in sich und für sich* magyar történeti intézet működjön évszázados szünet után az Örök Városban. Egyre inkább úgy vélem, hogy ennek az intézetnek a *Palazzo Falconierin* kívül kell létrejönnie. Az elmúlt évtizedek bonyolult, kontrapoduktív – olykor kifejezetten nevetséges – viszonyaiból csak így lehet kivergődni.

— *Kicsit elkanyarodva az intézettől: hogyan látod ma az egyháztörténeti kutatások helyzetét Magyarországon? Sikerült túllépni az 1990-es évek lázas időszakán, amikor már nem kellett politikai nyomással vagy elvárással foglalkozni a történészeknek? Van új, fiatal generáció, akiknek a tevékenysége jó ígéret az egyháztörténetírásra nézve?*

— Úgy vélem, hogy az olvasót sokkal jobban érdekli az a *team*-munka, amit a Fraknói Kutatócsoport végez, a kapcsolódó megfontolások, háttérinformációk, célok és elképzelések, mintsem az én egyéb irányú személyes gon-

dolataim. Meggyőződésem, hogy a középkortól a 18. századig Európa története, sőt 1500 utántól a globális történelem nem érhető meg teljesen egyháztörténeti kompetencia nélkül. Politika, művelődés, társadalom és a gazdaság, de még a diplomácia és a háborúk is szorosan egybefonódnak a kereszténység történetével. Ha az ember bármilyen egyháztörténeti témához nyúl: legyen főpap-életrajz, római követjárás története vagy zsinati rendelkezések végrehajtása stb., a téma kifejtésében ott van maga a korszak is. A saját maga által – remek önreklámként – felvilágosodásnak nevezett általános szekularizációt követően ez már nem teljesen így van, az egyháztörténet talán megkerülhető, bár korántsem jelentéktelen. Nagyon röviden annyit tudok mondani, hogy éppen eme diszciplináris diverzitás miatt roppant örvendetes fejlemény, hogy ennyi kiváló műhely jött létre, gondolok itt a teljesség igénye nélkül a pécsiekre, a győri, veszprémi és kalocsai egyházmegyei levéltárak kutatósszervező szerepére, a történettudományi intézet átfogó zsinati programjára, vagy éppen a már lassan kerek két évtizedes *Egyháztörténeti Szemlére*. Ami aggodalommal tölt el, hogy a régebbi korok kutatásának utánpótlásnevelése mindinkább veszélyeztetett. Visszaszorulóban van a latin, a BA- + MA-képzés jelen formájában nem alkalmas az elmélyült nyelvi és paleográfiai kompetenciák megszerzésére. Sajnos a fentebb részletezett kutatási eredmények ellenére a Pázmányon sem sikerült egy módszeres, tanrendileg is elkülöníthető egyháztörténeti/egyháztörténeti képzés létrehozása. Sőt, az egyháztörténeti tanegységek többségének megszüntetésével az utóbbi 5 évben e téren jelentős visszaesés figyelhető meg. A Történelem Doktori Iskola Egyháztörténeti Műhelyébe például 2014 óta egy ösztöndíjas helyre sem történt felvétel, az érdeklődő tehetségesnél tehetségesebb hallgatók Pécsen kénytelenek fokozatukat megszerezni. Ezen mindenképpen változtatni kell. Nemcsak a katolikus egyetem, hanem az egész magyar egyháztörténetírás érdeke, felekezettől, világnézettől függetlenül, hogy a felekezeti fenntartású egyetemek megfelelően gondoskodjanak az identitás-specifikus tudományos utánpótlásnevelésről.

És ha már szóba került a világnézet. Nyilvánvalóan mindenkinek szíve joga a közéleti véleménynyilvánítás vagy éppen a véleményének megtartása. Én a nyilvánosság előtt kivétel nélkül az utóbbit választom. Azt vallom ugyanis, hogy tudományművelőként és tudománysszervezőként az a kizárólagos feladatom, hogy azt a részdiszciplínát, amit művelek, mind színvonalasabban és mind professzionálisabb keretek között művelhessem kollégáimmal egyetemben. A vatikáni magyar történeti kutatások ügye egyszerre nemzetközi tudományos és egyszerre nemzeti tudományos ügy. Nem tartok attól, hogy akár bal-, akár jobboldalról bárki is meghatározná a politika felől, hogy melyik vatikáni fond feltárásának álljunk neki, és azt hogyan dolgozzuk fel. Sőt biztos vagyok benne: akár az MTA, akár a magyar állam politikai kurzustól és ideológiától függetlenül még inkább felismeri e munka jelentőségét és értékeit, és elősegíti további intézményesülését. Ugyanerre számítok az egyházi vezetés részéről is.

— *Meg tudnál-e nevezni valamiféle „fehér foltot”, vagyis olyan egyháztörténeti témát, amire mind a mai napig kevés figyelmet fordított a szakma, pedig szükség volna rá?*

— Az általam mintaszerűnek tartott és különösen nagyra becsült pécsi egyháztörténeti műhely 17. századi egyházi társadalommal foglalkozó 2018-as tanulmánykötetében hosszabban értekeztem arról, hogy mennyire szükséges lenne általános összefogással egy 1526 utáni, a káptalani javadalmakig lemenő egyházi archontológia elkészítése egészen 1918-ig. A központi (kancelláriai, kamarai, bécsi) állagokban, illetve az egyházmegyei levéltárakban a források rendelkezésre állnak. Amíg ez nincsen meg, kabát nélkül varrogatjuk a gombokat, utóbbiak sokszor imagináriusak is, hiszen a *Hierarchia Catholica* pápai kinevezést alapul vevő dátumainak legtöbb esetben köze sincs a magyarországi valósághoz. Kutatási területem miatt itt is katolikus viszonylatban gondolkodom, úgy tudom, hogy a protestáns felekezeteknél valamivel jobb a helyzet. Egy ilyen volumenű projekthez talán érdemes lenne a különféle műhelyek együttműködésének formát adni, egy, az Ókortudományi Társaság mintájára létesülő Egyháztörténeti Társaság formájában. Az elképzelést az ez irányban az éves találkozók megszervezésével komoly lépést tevő pécsieknek már többször felvettem. Bennük távlatosan látok ennek megszervezésére készséget és képességet, mostani nehézségeik ellenére.

— *Végül személyes kérdés: Te mivel foglalkozol mostanában, hol tartasz személyes kutatói pályádon, van-e olyan téma, amelyet feltétlenül szeretnél a közeljövőben feldolgozni?*

— Mint említettem, 1996-ben kezdtem római kutatásaimat, rengeteg öszszegyűjtött, de még kiegészítendő, feldolgozandó levéltári anyaggal. A 17. századi püspöki processzusok személyi részének kivonatos közlése már készül, a római magyar érdekképviselő története, az egyes kongregációk magyar vonatkozásai 1689-ig bezárólag lassan napirendre kerülnek. Ugyanígy közeleg több vatikáni fond teljes *Hungarica*-anyagának publikálása forrásközlés formájában, mint például a vatikáni *Principi* fond vagy az apostoli könyvtár Barberini Latini gyűjteménye 1605-től kezdődően. De amire leginkább hegyezem a tollam, az a híres-neves Szilveszter bulla 17. századi hamisítására vonatkozó megfigyeléseim publikálása, inkább kismonográfia, mintsem tanulmány formájában.

(készítette: *Fazekas Csaba*)